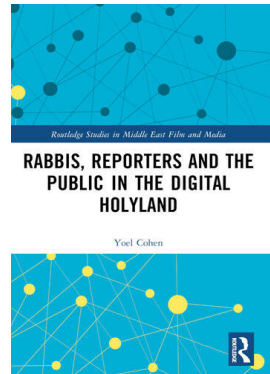


# DIGITALNA SVETA ZEMLJA I NJENI ČINIOCI

*Rabbis, Reporters And The Public  
In The Digital Holyland*, Yoel Cohen,  
Routledge, London & New York, 2024.

Čedomir Božić<sup>1</sup>

Univerzitet u Beogradu, Fakultet političkih nauka  
ORCID not available



Pionir istraživanja međuprostora religije, medija i politike iz ugla judaizma i Izraela, britansko-izraelski akademik i profesor Univerziteta Ariel u Izraelu, Joel Koen (Yoel Cohen), autor je koji je ostvario veliki doprinos studijama medija i religije. Kroz svoja istraživanja i publikacije, postavio je osnove otkrivanja načina na koje religija oblikuje medijski narativ, ali i *vice versa*. Koen iza sebe ima širok akademski spektar koji multidisciplinarno povezuje teme od medija i religije, preko studija bezbednosni i krizne komunikacije. Među njegovim brojnim delima izdvaja se poslednje objavljena knjiga iz 2024. godine - „Rabini, novinari i javnost u digitalnoj Svetoj Zemlji“ (*Rabbis, Reporters and the Public in the Digital Holyland*). Knjiga predstavlja multidisciplinarnu studiju komplikovanih i često konfliktom obojenih odnosa između javnosti Izraela, verskih lidera i novinara. Autorova osnovna ideja jeste da je savremena javna sfera Izraela, oblikovana digitalizacijom i tekovinama poslednje tehnološke revolucije, žarište komunikacijskih šumova u kojima se prepliću religija, mediji i društveni rascepi. Kroz metodološki bogata poglavlja, Koen ispituje kako novinari istražuju i izveštavaju o religiji, kako rabini vide ulogu medija u društvu, potom otkriva koji su to načini na koje javnost konzumira verske sadržaje i kako taj proces utiče na sam medijski sadržaj i naposljetku, kako digitalizacija menja dinamiku

<sup>1</sup> Kontakt sa autorom: boziccedomir@gmail.com

trojnog odnosa verskih lidera, novinara i publike. Kroz istraživanje javnog mnjenja, intervjuje i analizu medijskog sadržaja, Koen nudi strukturiran uvid u način na koji su judaizam i verski akteri zastupljeni u medijskom prostoru, dok u isto vreme otvara pitanja objektivnosti i reprezentativnosti te zastupljenosti. Ovaj višeslojni okvir pruža ne samo analizu tekstualnih narativa, već i institucionalnih praksi i ličnih stavova ispitanika. Autor tim istraživačkim postupkom ispituje ulogu svake od pomenutih grupa u procesu uticaja na agendu pitanja religije u Izraelu. Time, on nastoji da ispita svoju hipotezu da iako postoji načelno nerazumevanje u rabinskom percipiranju masovinih medija sa jedne strane, i manjak znanja o religiji kod novinara sa druge strane, ipak postoji tačka preklapanja u zajedničkom interesu o neophodnosti prava na informisanje i slobode izražavanja (Cohen, 2024, 6). Tome autor dodaje i pretpostavku da javnost u velikoj meri utiče na to šta će novinari objavljivati.

U tehničkom smislu, glavnu sadržinu ove knjige čini 11 poglavlja: 1. Medijski sistem; 2. Rabinski sistem; 3. Da li je judaizam vest?; 4. Prikupljanje vesti; 5. Izraelski novinar i religija: teološki profil; 6. Javnost i vesti o religiji; 7. Izloženost rabina medijima; 8. Rabini, jevrejske vrednosti i mediji; 9. Rabin *Gugl* ili virtuelna jevrejska zajednica?; 10. Versko-kulturni zidovi u 21. veku; i 11. Nečasna jevrejska trojka: rabini, novinari i izraelska javnost.

Na samom početku autor uvodi važno razumevanje medijskog pejzaža Izraela unutar kojeg novinari imaju veoma izraženu ulogu formiranja slike judaizma u javnosti. Taj medijski pejzaž je digitalizacijom iz ograničenog prostora tradicionalnih medija prešao u neograničeno prostranstvo informacija. To je ultimativno dovelo i do većih nivoa autonomije pojedinaca u izražavanju svojih verskih ubeđenja kroz društvene mreže. To autor podupire činjenicom da prosečno izraelsko domaćinstvo ima 12 konekcija na internet, na kome prosečna osoba provede više od dva i po sata (Ibidem, 1). Takvim prodorom interneta dolazi do kvantitativne revolucije verskih sadržaja, ali i do razvoja problema tačnosti i kvaliteta informacija. U prvom poglavlju knjige su dostupni važni kvantitativni uvidi u izraelski medijski pejzaž i njegov istorijski razvoj. Medijska verska slika Izraela tako je najviše oblikovana kroz digitalne izvore (38% Izraelaca se informiše putem interneta), ali je i dalje pod kontrolom profesionalnih novinara (47% njih i dalje bira tradicionalne medije). Ipak, daljom analizom starosnih razlika u konzumaciji medija, autor uočava generacijski jaz i ističe da će „televizija verovatno gubiti svoju dominantu poziciju u budućnosti“ (Ibi-

dem, 3). Digitalizacija je doprinela prodoru verskih aktera u digitalni svet, pa oni sada imaju vlastite kanale i publiku, ne oslanjaju se na tradicionalne medije u tolikoj meri. Naravno, priznaje autor, novinari i dalje imaju ključnu ulogu u formiranju slike judaizma u javnosti, iako oni nemaju dovoljno znanja o religiji, često su skeptični prema verskim liderima i preferiraju sekularne narative.

Rabini imaju veoma važnu poziciju među jevrejima, ali i u izraelskom društvu uopšte. Važno je napomenuti da rabin nije biblijska figura, već se ova uloga razvija kasnije nastajanjem potrebe da se tumači Tora i duhovno predvodi zajednica u nakon završetka perioda Drugog hrama, kada Jevreji bivaju prognani sa područja Izraela. Autor pruža detaljan opis razvoja njihove uloge, kao preduslov razumevanja njihovog uticaja u savremenom Izraelu. Oni danas, sa jedne strane ubiraju plodove tehnološke revolucije, ali sa druge njome bivaju i ugroženi. Dok sada imaju nesmetani put do vernika, oni su istovremeno i izgubili ekskluzivni autoritet nad znanjem zbog činjenice da danas svako može pretražiti internet i pronaći odgovor na svoje pitanje. Na taj način se rabinski autoritet razvodnjava i oni gube monopolsku poziciju izučavanja judaizma. Svestan toga, autor ističe potrebu da rabini postanu „(...)pravi lideri koji će se nositi sa intelektualnim izazovima države, sekularizma i liberalizma“ i da se uključe u pitanja prava manjina, demokratije i slobode izražavanja (Ibidem, 16).

Koen dalje istražuje kriterijume po kojima religija dospeva na novinarsku agendu. Smatra da su verske teme prisutne onda kada su kontroverzne ili konfliktne, kao u slučaju vojne službe Hareda, skandala verskih lidera i sl. Da li je neka tema vredna pokrivanja ili ne, je stvar subjektivne procene novinara i urednika. Važnost ovog dela knjige ogleda se u iznošenju statističkih podataka da svega 14% izraelskih novinara smatra da je religija visoko istraživački potentna tema što jasno implicira na njenu marginalizaciju u medijskom izveštavanju. Ključni uvid je da „religija kao takva uglavnom ne ostvaruje kriterijum interesantne vesti“ (Ibidem, 90), već isključivo ukoliko uz nju ide skandal, konflikt ili određena ideološka konotacija, odnosno, religija je često pozadina političkih ili društvenih događaja. Tako je hrišćanstvo gotovo u potpunosti zanemareno, a judaizam oblikuje većinski verski sadržaj u medijima. Za razliku od novinara, urednici u većem procentu (46%) smatraju da religija ima visoku informativnu vrednost, pa ih autor naziva *gatekeeper*-ima.

Važan aspekt medijskog izveštavanja koji autor svojim dugogodišnjim istraživačkim iskustvom veoma dobro poznaje jeste i način na koji novinari u

Izraelu dolaze do informacija. Veliku prepreku predstavlja činjenica da verske institucije nemaju PR službe koji izdaju informacije, a brojni rabini, naročito ultraortodoksni, izričito odbijaju da razgovaraju sa sekularnim novinarima. Zato su novinari prinuđeni da koriste lične kontakte, kolege iz Haredi medija koji su bliži ortodoksnim rabinima ili poslanike iz verskih partija Izraela. To veoma ograničava mogućnost dolaska do relevantnih činjenica. Taj zadatak je još teži za novinarke, što oslikava rodnu diskriminaciju i probleme sistemskog pristupa rabinima, naročito u konzervativnim sredinama. Tu autor nudi primer novinarke *Jerusalem Post*-a (Judy Siegel) koja je bila diskriminisana među 2 000 muškaraca na skupštini ultraortodoksnog pokreta „Unija Izraela“ (*Agudath Yisroel*), sve dok oni sami nisu shvatili koliko im znači prisustvo u medijima (Ibidem, 61). Kako je širok spektar nijansiranih razlika među rabinima, razume se da je lakše doći do modernih i neortodoksnih rabina. Takođe, verski mediji lakše dolaze do podataka od rabina, ali to dovodi do rizika da izvori utiču na novinara pa novinari prenose ono što rabini žele. Dodatno, ovi mediji neće objektivno prenositi skandale u verskim krugovima, pozivajući se na judaističku zabranu *lashon hara* (ogovaranje), čak i po pitanjima javnog interesa. Ovim autor zaista poručuje limite sa kojima se novinaru suočavaju da dođu do pravih informacija, ali i ograničeni kvalitet informacija koje pronalaze svoj put u javnu sferu.

Zanimljiv zaključak istraživanja o novinarima u Izraelu jeste ilustrovan u tvrdnji da dok je nedostatak verske pismenosti neprihvatljiv u politici i biznisu Izraela, on je više nego tolerisan u izveštavanju o religiji. Dok religiozni novinari više pažnje prilažu rabinima i verskim institucijama, sekularni se trude da religija ne dominira javnim diskursom. Činjenicu da je u savremenom dobu došlo do aktivne uloge publike autor na primeru Izraela podupire stavom da javnost konzumira verske sadržaje više nego što se očekuje, ali ipak kroz prizmu političkih i društvenih sukoba. Izraelce najviše interesuju vesti iz sopstvenog verskog toka, pa tek onda teme države i religije, a minimalni interes izražen je prema drugim strujama judaizma i drugim religijama. „To pokazuje koliko je Izrael podeljeno društvo: ljudi se identifikuju sa svojim plemenom“ (Ibidem, 118). Takvo podeljeno društvo ima veliki uticaj na to šta će novinari i urednici selektovati u svom programu, ali istovremeno sami ispitanici smatraju da je nizak kvalitet izveštavanja o religiji.

Autor promene tehnološke revolucije primenjuje i na rabine, pa primećuje da oni danas koriste internet za specifična znanja poput baze podataka Tore

ili online foruma za komunikaciju sa vernicima. Štaviše, autor kaže da su ove baze „revolucionizovale svakodnevne aktivnosti rabina“ (Ibidem, 146). Naravno, stepen praćenja medija se razlikuje kod rabina, pa autor uvodi zanimljivu klasifikaciju u kojoj se mogu ispratiti i suštinske odlike pravaca judaizma, od konzervativnog do liberalnog. Tako su mediji rabinima neophodno, ali potencijalno problematično sredstvo. Iako im pružaju veće nivoe informisanosti i rada sa zajednicom, oni postavljaju etičke i ideološke prepreke i predstavljaju izazov rabinskom autoritetu. Naprosto, postoji velika etička napetost između judaizma i savremenih medija, a autor to objašnjava ponovo fokusirajući se na pojam *lashon hara*. Naime, rabini optužuju vrednosti zapadnih medija da forsiraju ogovaranje i senzacionalizam i pravo na informisanje stavljaju iznad prava na privatnost ignorišući time zapovesti *halabe*. Prema jevrejskom pravu, *lashon hara* je zabranjeno ako šteti pojedincu, makar bilo i istinito. Izuzetak je ukoliko bar tri osobe imaju tu informaciju. Rabini upravo društvene mreže vide kao oličje kršenja ovog principa. Potom autor prikazujući sjajno teološko razumevanje Tore, uvodi raspravu o biblijskim principima i etičkom ponašanju novinara, kao i preporuku da obe strane, i rabini i novinari, treba da razmotre vrednosti pre eskaliranja sukoba.

Autor analizom digitalizacije u Svetoj Zemlji, zapravo brilijantno oslikava pejzaž društva izdelfenog po više osnova. Ne samo da postoje razlike u korišćenju i vrednovanju interneta kod sekularnih i religioznih, već i među religioznim grupama postoje razlike. Tako na primer Haredi bivaju manje skloni korišćenju interneta od konzervativnih i reformskih rabina, a zanimljivo je i to da Sefardi češće nego Aškenazi iskazuju pozitivan stav prema medijima kao platformi za širenje religije. Digitalizacija judaizma je nesumnjivo u toku, što govori i podatak da skoro polovina sinagoga ima internet sajt. To pokazuje da postoji veliki potencijal, ali nedovoljno strategije, da se iskoriste novi mediji sa dubinsku versku obnovu i komunikaciju. Zato je ova knjiga i svojevrсно uputstvo rabinima kako da iskoriste digitalno doba. Te savete pre svega bi trebalo da čuju ultraortodoksní delovi društva, koji se drže svojih kulturnih zidova kao odbrani od sekularnog društva, pa zabranjuju internet, sekularne novine i sl. Oni, paradoksalno, ipak koriste tehnologije i razvijaju svoje alternativne medije (*Hamoida*, *Yated Neeman* i dr.), pa autor govori da je „Haredi kulturni geto oduvek bio virtuelan u smislu da ograničava otvorenost svojih članova prema idejama (Ibidem, 269).“

Naposletku, autor sumira tenzije *nečasne trojke* ukazujući na napetosti među akterima u pogledu verskih pitanja i predstavljanja religije u medijima. Svaka od strana ima svoj interes. Rabin želi da prenese poruku javnosti, novinar selektuje šta je potentno kao vest, a javnost je tu da selektivno konzumira sadržaj spram svojih očekivanja i vrednosti. Konsenzusa, jednostavno, nema. Istraživanje je pokazalo da nema saglasnosti među akterima u tome da li mediji ojačavaju verski identitet, da li je kvalitet i učestalost izveštavanja o religiji zadovoljavajuća i o čemu bi zapravo mediji trebalo da izveštavaju po pitanju religije. Autor sjajno uočava zaniljivu situaciju - da građani više veruju u to da mediji mogu igrati ulogu u unapređivanju sekularno-verskih odnosa, nego što to veruju rabini, pa i sami mediji koji su najskeptičniji prema tome i čak dve trećine njih smatra da mediji ne doprinose razumevanju ovih odnosa. Jasno je da *nečasna troja* ne deli iste vrednosti i da to dovodi do niskog kvaliteta izveštavanja o religiji, niskog međusobnog poverenja i opšteg nerazumevanja.

Autor svojim delom poziva sve strane, da probude kritičku svest. Nudi brilijantnu sliku izraelskog verskog pejzaža kao digitalnog mozaika složenih međudnosa u kome „nema zajedničkog jezika imeđu rabina, novinara i javnosti u digitalnoj Svetoj Zemlji“ (Ibidem, 272). No, ova knjiga nije namenjena samo *nečasnoj trojci* kako bi izgledila svoje odnose, već je veoma dobro štivo za bilo koga ko se bavi medijskim studijama i ulogom verskog novinarstva, teorijom komunikacija, sociologijom i politikologijom religije, ali i za bilo koga koga zanima unutrašnja dinamika Izraela i istorijski razvoj izraelskog medijskog pejzaža. Takođe, knjiga je bogata kvalitativnim i kvantitativnim metodama, pa je veoma dobar uvid u praksu dobro kombinovanog istraživačkog pristupa: rad se oslanja na tri ankete usmerene prema grupama aktera, analizu medijskog sadržaja, intervjuje i studije slučaja. Jedinstvenim konceptom *nečasne trojke* autor razbija barijeru binarnih odnosa prethodnih istraživanja, pa nudi drugačiju perspektivu odnosa posmatranih aktera. Takođe, u literaturi se retko susreće povezivanje verske etike i savremene komunikacije, što autor uvodi u principu *lashon hara*.

Ipak, knjiga ostaje u potpunosti fokusirana na judaizam, pa autor čak izbegava i da anketira one novinare čija imena „zvuče arapski“ (Ibidem, 6), pa izostaje analiza odnosa prema islamu, hrišćanstvu i drugim religijama. Takav pristup umanjuje komparativnu vrednost knjige, ali je i ostavlja interesantan prostor za istraživanje drugih slučajeva kako bi se eventualno utvrdilo posto-

janje univerzalnosti Koenovih saznanja. Naravno, takvo ograničenje može biti opravdano ukoliko je cilj bila dubinska analiza judaističkog slučaja u Izraelu, kako se zaista može razumeti ovo delo. Ipak, sama anketa upućena novinarima nije imala veliki odziv, oko 20% (260 od 1200 kontaktiranih), što može uticati na valjanost uzorka koji autor koristi uz nedovoljno teorijske refleksije o limitima. Naprosto, ne pišu samo jevrejski novinari o pitanjima judaizma, a i odbacivanje jer nešto zvuči na određeni način, nema jasnu metodološku utemeljenost. Autor očigledno veoma dobro poznaje unutrašnje odnose Izraela, što ga sa jedne strane uvodi u zamku oslanjanja na anegdote bez jasnog teorijskog pokrića. Uprkos tome, Koenova knjiga ostaje veoma značajan izvor za sve one naučnike koji žele dublje razumevanje ove teme i obavezno štivo za sve one koji tragaju za teorijski potkovanim i empirijski istraženim razumevanjem religije u eri digitalizacije.